

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

ГУРАК Р. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
і цивільного права
(Європейський університет)

УДК 340.116:378(73)

ЮРИДИЧНА ОСВІТА В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

У статті досліджено історичний аспект становлення та розвитку юридичної освіти в Сполучених Штатах Америки. Визначено, що система юридичної освіти пройшла шлях поступового, повільного і часто неохочого, але реального розширення світогляду. Проаналізовано розвиток безперервної юридичної освіти і перспективи її розвитку в США.

Ключові слова: юридична освіта, безперервна юридична освіта, еволюція американської демократії.

В статье исследован исторический аспект становления и развития юридического образования в Соединенных Штатах Америки. Определено, что система юридического образования прошла путь постепенного, медленного и часто неохотного, но реального расширения кругозора. Проанализировано развитие непрерывного юридического образования и перспективы ее развития в США.

Ключевые слова: юридическое образование, непрерывное юридическое образование, эволюция американской демократии.

This article explores the historical aspects of the formation and development of legal education in the United States. Determined that the system of legal education have gone gradual, slow and often reluctantly, but the real expansion outlook. Analyzed the development of continuous legal education and prospects in the United States.

Key words: legal education, continuing legal education, evolution of American democracy.

Вступ. У США, так склалося історично, через великий вплив європейської колонізації континенту в основі правової системи лежить англо-американський тип (сім'я). Водночас правова сім'я – досить широка сукупність національних правових систем у межах одного типу права, що об'єднані спільністю історичного формування, структури джерел, провідних галузей та правових інститутів, юридичної культури та мислення, а також практикою застосування [13, с. 126–127].

Значну увагу питанням, пов'язаним із становленням та розвитком юридичної освіти, приділяли такі вчені, як Д.П. Каррі, В.С. Макарчук, О.М. Мироненко, А.Ю. Олійник, О.Ф. Скакун та багато інших.

Постановка завдання. Метою є дослідження історичного аспекту становлення та розвитку юридичної освіти в Сполучених Штатах Америки.

Результати дослідження. Англо-американський тип правової системи загального права можна трактувати як сукупність національних правових систем, які мають спільні риси, проявляються в єдності закономірностей і тенденцій розвитку на основі норми, сформульованої суддями в судовому прецеденті, який домінує як форма (джерело) права, у поділі права на загальне право і право справедливості, у визнанні закону лише після апробування його судовою практикою, у превалюванні процесуального права над матеріальним [14, с. 546–547].

У США застосовується загальне право Англії з 1607 р., від часу утворення першої колонії. Географія поширення загального права англо-американського типу, крім Англії і країн Північної Америки, – деякі держави різних континентів. Ступінь його впровадження в цих країнах неоднаковий [14, с. 546]. Своєрідність англосаксонського права полягає в тому, що воно реалізується не самостійно, а через прецеденти, за їх допомогою. Ця система включає нині правові системи всіх, за деяким винятком, англосаксонських країн.

Американські вчені переконують, що незважаючи на те, що Конституції США вже понад двісті років, вона і досі є основним, важливим і, мабуть, найголовніше, дієвим документом, взірцем, еталоном для всіх інших держав і їх конституцій. Проте В.В. Согрін доводить, що за двісті років конституційне право перенесло в США важливі зміни. Поряд із «писаною» федеральною Конституцією 1787 р. у США сформувалась і так звана «жива» конституція, без якої не можливо зрозуміти американських політичних реалій. Під «живою» конституцією розуміють усі державні закони, судові постанови, політичні інститути, владні функції, не зафіксовані в ній, але за своєю фактичною роллю їй рівнозначні чи навіть такі, що переважають за своєю суттю над нею. Водночас Державний механізм у США впродовж двох століть функціонує стійко, без яких-небудь кардинальних потрясінь [10, с. 67].

Історія юридичної освіти в США відображає еволюцію американської демократії – з перших днів існування американської держави, коли навряд чи можна було говорити про професійні стандарти, а професійна діяльність залишалася долею білих, таких, що володіли власністю, до нинішньої ситуації, яку й уявити собі не могли б провінційні юристи колоніальних для поста часів, у яких вся юридична освіта обмежувалася декількома роками учнівства в адвокатській конторі. Як детально пояснює у своїй статті Роберт У. Гордон, професор права Йельського університету, юридична освіта зазнала величезну еволюцію в порівнянні з першими його кроками в ХХ ст. На сьогоднішніх юридичних факультетах, чий склад тепер набагато різноманітніший, ніж усього декілька десятиліть тому, традиційні навчальні плани все ще вдосконалюються. До них додалися заняття за такими напрямками, як законодавство про цивільні права, права жінок, дискримінація при наймі на роботу, а останнім часом і глобальне право [16].

У США професія юриста багатогранна. Існують судові адвокати, що виступають на процесах перед суддями і присяжними, і багато інших адвокатів, що ніколи не бувають у залі суду; партнери в характерних для великих міст гігантських юридичних фірмах, де працює по 500–1000 юристів, що виконують спеціалізовану роботу для міжнародних корпорацій; юристи, що працюють при керівництві компаній; адвокати, що практикують поодиночі або в невеликих фірмах, які допомагають сім'ям і малим підприємствам вирішувати їхні юридичні проблеми – розлучення, заповіти, майнові операції і спори або банкрутства; адвокати, що представляють людей, які зіткнулися із серйозними проблемами в житті, зокрема постраждалих в аваріях або підозрюваних і звинувачених у здійсненні злочинів; державні адвокати, прокурори і судді; викладачі; фахівці з юридичних послуг бідним; юристи, що відстоюють суспільні інтереси, виступаючи за якусь справу [3, с. 27–28].

Вступ до професії контролюється асоціаціями юристів, судами штатів і юридичними факультетами вищих навчальних закладів. Зараз майже всі штати зобов'язують людину, яка виявила бажання стати юристом, успішно закінчити чотирирічний коледж,

потім трирічний юридичний факультет, акредитований національною асоціацією юристів (Асоціацією американських юристів, або ААЮ) і, нарешті, скласти іспит на право займатися адвокатською практикою. У більшості штатів від 50% до 80% кандидатів, що складають адвокатський іспит, успішно з ним справляються. На практиці ця система робить вступ на юридичний факультет найважливішим і найважчим кроком на шляху до професійної кар'єри [1].

На сьогодні існує 185 акредитованих ААЮ юридичних факультетів, де викладають близько 2 тис. штатних професорів. Ці факультети фінансуються за рахунок плати студентів за навчання, дарів від випускників, а в державних (суспільних) навчальних закладах і за рахунок грантів, що виділяються штатами. На юридичних факультетах у США вчать після закінчення коледжу [4, с. 414].

Приймають туди дуже вибірково, за наявності високих оцінок у коледжі і за наслідками стандартного тесту (вступного тесту юридичного факультету, LSAT). Наприклад, під час вступу на юридичний факультет Йельського університету конкурс складає 5 тис. заяв на 170 місць. Витрати також є серйозним фільтром. Студенти приватних юридичних факультетів повинні платити за навчання приблизно 30 тис. доларів на рік, навіть на юридичних факультетах штатних університетів вони повинні платити 15–20 тис. доларів на рік, тому багато хто закінчує навчання з боргами в 100 тис. доларів або більше [1].

Юридичні факультети визначають не тільки склад тих, хто вступає, але і їх можливості після закінчення навчання. Випускники елітарних навчальних закладів, які високо цінуються, активно вербуються на найбільш високооплачувані і престижні місця, зокрема в юридичні фірми великих міст, а випускники факультетів, що рангом нижче, іноді з великими труднощами знаходять собі роботу за фахом [6, с. 209].

Хоча юридичні факультети дійсно готують випускників до найрізноманітніших кар'єр, їх базові навчальні програми і методи схожі. На першому курсі скрізь викладають одні й ті самі предмети: майнові відносини, контракти, позови (не кримінальні справи, наприклад, про збиток, нанесений у результаті дорожньої аварії або продажу дефектних товарів), процесуальні норми і кримінальне право. Також використовується метод викладання на прикладі конкретних справ. Студенти приходять на кожне заняття, прочитавши декілька рішень і думок судів штатів і судів федерального рівня, опублікованих у збірках, після чого викладач залучає студентів до діалогу про ці справи [16].

У 70-х роках ХХ ст. у правовій освіті США відбулися суттєві зміни. Бурхливий прогрес природознавства, престиж першокласних європейських (особливо німецьких) університетів, гостра потреба в освічених талантах у промисловому керівництві й органах влади – всі ці чинники породили нову довіру до добре підготовлених професіоналів і попит на організовані професійні структури, в рамках яких можна було б їх виховати. Як наслідок, провідні адвокати заснували нові юридичні асоціації, наприклад Асоціацію юристів Нью-Йорка (1870 р.) та Асоціацію американських юристів (1878 р.). Їх метою стало введення нових освітніх та екзаменаційних вимог до тих, хто вступають у коледжі на юридичні спеціальності і створення дисциплінарної системи для виключення корумпованих і некомпетентних адвокатів і суддів [16].

Частково реформатори керувалися прагненням підвищити стандарти освіти, запровадити в практику компетентність і етичні норми. Але вони сподівалися також, що нові стандарти витіснятимуть із професійних лав нові хвилі юристів-іммігрантів з південно-європейських країн. Їх метою було закрити такі альтернативні шляхи в колегії, як учнівство і закінчення вечірніх і заочних навчальних закладів, і зберегти цю професію для американців, що закінчили коледжі, а такі в ті часи склали всього 2% населення. Лише в кінці ХХ ст. ці завдання були реалізовані, коли дипломи коледжів мало понад 25% населення [8, с. 78].

Першопрохідцем став юридичний факультет Гарвардського університету. З 1870 по 1900 р. декан К.К. Лангделл і його колеги створили нову модель юридичної освіти.

Гарвард вимагав певної підготовки в коледжі і диплома коледжу. Він увів трирічну програму послідовних курсів із регулярними екзаменами з кожного предмету і відраховував студентів, які не склали іспитів. Його викладачі опублікували перші підручники з розбором справ і навчали студентів за такою методикою, доручаючи їм розбирати матеріали судових справ і освоювати предмет активно та інтерактивно, шляхом діалогу з викладачем замість пасивного слухання лекцій. Кращі студенти кожного курсу вибиралися в редколегію «Гарвардського юридичного огляду» – журналу, що публікував статті викладачів, а також замітки і коментарі студентів щодо окремих справ і загальних тенденцій розвитку юриспруденції [12, с. 38]. Гарвардська модель юридичної освіти розповсюджувалася від факультету до факультету і згодом була прийнята всіма.

Починаючи з 20-х років ХХ ст. група юристів «Правові реалісти» критикувала Гарвардську модель за те, що вона дозволяє викладати лише формальні норми і принципи, правову доктрину або правову догму. На думку реалістів, підстави, що наводяться суддями при рішенні справ, рідко були справжніми чинниками, що лежали в основі вироку. Право треба вивчати і викладати як соціальний продукт, що виникає в результаті суспільних конфліктів і обслуговує соціальні інтереси та політику. Реалісти закликали вчених об'єднати юриспруденцію із суспільними науками, проводити емпіричні дослідження діяльності судів та юридичних відомств і процедур, вчити студентів досягати результатів на основі соціальної політики [7].

Соціальні потрясіння 1960-х і 1970-х років принесли декілька нових хвиль змін в юридичну освіту. Суспільні рухи за права афро-американців і жінок додали нові курси в навчальний план із цивільного права, яке вперше стало центральним елементом конституційного права, і з дискримінації при наймі на роботу. У 1965 р. Президент Ліндон Джонсон створив програму, що фінансувалася за рахунок федерального бюджету, з надання юридичних послуг бідним клієнтам і подачі позовів від їхнього імені. Ця та інші бюджетні програми «Законності для бідних» спонукали юридичні факультети створити на своїй базі спеціальні адвокатські офіси, укомплектовані новими кадрами викладачів. Сьогодні на багатьох юридичних факультетах більшість студентів набуває певного досвіду, представляючи квартиронаймачів, ув'язнених, підозрюваних у злочинах, одержувачів соціальної допомоги, іммігрантів, прагнучих в'їхати або залишитися в США, боржників, а також інтереси екологічних рухів [7].

Юридичні факультети почали також реагувати і на інтелектуальні завдання, поставлені академічними колами. У 1930-ті роки на юридичних факультетах виявляли деяку цікавість до інших соціальних наук, особливо до економіки, історії, психології, соціології і культурної антропології. Утім ці дисципліни залишалися на периферії юридичного навчання. У 1970-ті роки викладачі стали активніше впроваджувати в навчальні плани інші дисципліни, зокрема етику й аналітичну філософію, соціальну історію, фемінізм, політологію і кримінологію. Починає активно впроваджуватися міждисциплінарність. Економічна теорія й економічні дослідження тепер стійко закріпилися в академічній юридичній літературі, а часто і в судових думках, оскільки декілька відомих професорів економіки і права стали федеральними суддями. Нові викладачі юриспруденції, особливо в елітарних навчальних закладах, тепер часто мають докторські ступені не тільки з юридичних наук, але й з економіки, історії, політології, філософії або соціології [11, с. 191].

Майбутні масштабні зміни в юридичній освіті (а вони вже починаються) явно йтимуть у напрямі глобальних юридичних досліджень. Американські юридичні факультети розширюють свої навчальні програми для іноземних студентів, поступово приймають все більше не американців на регулярні юридичні програми і направляють більше американських студентів на річні навчання в інші країни [16].

У США склалася своєрідна система освіти, в якій вища освіта двохступенева. Середня освіта починається в шестирічному віці, і навчання продовжується 12 років.

Потім молода людина може здобути загальну вищу освіту в коледжі. Після закінчення коледжу (3–4 роки навчання) випускник отримує диплом «бакалавра мистецтв». Вищу спеціальну (професійну) освіту здобувають у спеціалізованих школах або коледжах університетів тільки після закінчення загальноосвітнього коледжу. Таким чином, для вступу до юридичного вузу (юридичної школи або юридичного коледжу) наявність диплома загальноосвітнього коледжу є, як правило, обов'язковою умовою [18].

Вступних іспитів до юридичного вузу немає, їх замінює «тест на здібність до навчання в юридичній школі», що надсилається поштою абітурієнтові. Враховуються також оцінки абітурієнта, отримані ним під час навчання в коледжі. Конкурс для вступу до юридичних вузів достатньо високий: біля 130 тис. осіб приблизно на 40 тис. місць (у середині 1990-х років в офіційно визнаних юридичних вузах); конкурс в елітарні вузи – до 40 осіб на місце. У 1997/98 навчальному році в офіційно визнаних юридичних вузах навчалось близько 131 800 студентів. Термін навчання, як правило, три роки. Обов'язкові навчальні дисципліни існують тільки на першому курсі; до них зазвичай відносяться договірне, майнове, деліктне, кримінальне та адміністративне право, професія юриста, філософія має рацію та ін. На другому і третьому році навчання обов'язкових предметів немає, проте встановлюється певна мінімальна їх кількість, яку належить вивчити студентові. Встановлюється також обов'язкова мінімальна кількість навчальних годин на тиждень [18].

Метод навчання в юридичних вузах заснований переважно на аналізі прецедентів і рішень апеляційних судів; законодавчий та адміністративно-правовий матеріал залучається настільки, наскільки він допомагає аналізу прецеденту. Головним в юридичній освіті є розвиток аналітичних здібностей студента, а не заучування нормативного тексту. Звідси мінімум лекцій як таких; заняття перетворюється на активну співбесіду викладача з аудиторією студентів (так званий метод Сократа). Найбільш інтенсивними в навчальному процесі є семінари. Досить часто викладачі влаштовують розгляд справи – гіпотетичної або з реальної практики, під час якого студенти повинні повністю відтворити функції учасників процесу: пред'явити і досліджувати докази, заявити процесуальні клопотання, представити аргументи і т.д. Зазвичай після закінчення першого курсу влаштовують показовий інсценований судовий процес [18].

Усе частіше в програми навчання майбутніх юристів вводяться практичні заняття; по суті, це практика на молодших посадах в адвокатських конторах і нижчих судах.

У 1992 р. секція, що діє при Асоціації американських юристів з питань юридичної освіти і прийому в адвокатуру, опублікувала доповідь Маккрейта про стан юридичної освіти й отримання членами Асоціації подальшої освіти. Ця доповідь визнана у всій країні як базове керівництво у справі професійної підготовки юристів. У ній представлений докладний перелік тих базових навичок і професійних цінностей, якими повинен володіти і керуватися юрист, щоб бути компетентним у своїй роботі. Як передумови компетентної і відповідальної практики в доповіді Маккрейта названі такі навички і цінності.

Навички: вирішення проблем; юридичний аналіз і обґрунтування; вивчення юридичної літератури і документів; вивчення фактів; комунікативність; консультування; ведення переговорів; знання процедур, пов'язаних із судовими тяжбами й альтернативними способами вирішення суперечок; організація та управління в області юридичної роботи; виявлення і вирішення проблем етичного характеру.

Цінності: компетентне представництво інтересів клієнта; сприяння вкоріненню принципів правосуддя, справедливості й моралі; професійне самовдосконалення [2].

Програмам безперервної юридичної освіти відводиться найважливіша роль у навчанні тим навичкам і цінностям, які потрібні юристові для досягнення і підтримки професійних стандартів, необхідних для практичної роботи у сфері права в США. Програми безперервної юридичної освіти різноманітні за формою та організацією і здійснюються різними організаціями.

Загальнонаціональні організації з безперервної юридичної освіти приділяють основну увагу у своїх програмах темам федерального значення, таким як федеральне оподаткування, операції із цінними паперами, компенсація і пільги працівників. Асоціації юристів у штатах і на місцях роблять акцент на сфери, широко регульовані законами штатів і ті, що розрізняються від штату до штату: сімейне право, планування спадку, закони про нерухомість, травми, кримінальне право і т.д. [2].

На базі свого Центру безперервної юридичної освіти ААЮ пропонує курси в традиційних формах, а також у новому форматі дистанційного навчання. Найбільш традиційною формою є проведення семінарів тривалістю від 1 до 3 днів для щорічного оновлення знань у сфері матеріального права. Семінари проводяться визнаними в масштабі країни фахівцями в певній галузі права. Одна з явних переваг таких семінарів полягає в можливості прямої взаємодії з викладачами й іншими учасниками, що практикують у тих самих або суміжних галузях права, а також встановлення контактів для взаємного консультування надалі, а також встановлення ділових відносин. Хоча в таких семінарах зазвичай беруть участь дуже багато слухачів, у їх рамках часто організуються підгрупи для докладнішого обговорення спеціальних розділів [1].

Висновки. Таким чином, американські юридичні факультети, а разом з ними й система юридичної освіти пройшли шлях поступового, повільного і часто неохочого, але реального розширення світогляду. Наслідуючи приклад Гарварду, сучасні юридичні факультети в США почали з викладання виключно приватного права для підготовки випускників до приватної практики, але поступово розширили свої програми, включивши в них публічне право для підготовки до державної служби і практики на користь бідних верств населення і суспільних рухів. Ці інститути почали з викладання права як окремої самостійної області, але пізніше розширили свою сферу, з'єднавши право з іншими дисциплінами. Вони навчилися доповнювати методику вивчення конкретних справ практичною роботою з реальними клієнтами. І після двох століть ізоляції вони стають більш відкритими, осягаючи правові традиції й аналізуючи юридичні експерименти в зарубіжних країнах.

Список використаних джерел:

1. Асоціація американських юристів і юридична освіта в Сполучених Штатах Америки // Правова освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law-edu.dp.ua/asociaciya-amerykanskyx-yurystiv-i-yurydychna-osvita-v-spoluchenyx.html>.
2. Безперервна юридична освіта в Сполучених Штатах Америки // Правова освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law-edu.dp.ua/bezperervna-yurydychna-osvita-v-spoluchenyx-shtatax.html>.
3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи Сполучених Штатів Америки / В. Бернхем . – К. : Україна, 1999. – 542 с.
4. Бостан Л.М. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посібник / Л.М. Бостан., С.К. Бостан. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 730 с.
5. Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні та політичні науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – – Випуск 28. – 740 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник / під заг. ред. д-ра юрид. наук, професора О.М. Джужи. – К. : НАВСУ, «Правові джерела», 2000. – С. 209.
7. История политических и правовых учений / под ред. О.Э. Лейста – М. : Зерцало, 2000. – 688 с.
8. Історія США: нарис / [пер. на укр.. мову Лісняк та ін.]. – К. : Діалог інтернешнл, 1995. – С. 78.
9. Каррі Д.П. Конституція сполучених штатів Америки : посібник для всіх / Д.П. Каррі ; пер. з англ. О.М. Мокровольського. – К. : Веселка, 1993. –192 с.

10. Іноземне конституційне право / під ред. проф. В.В. Маклакова. – М. : Юрист, 1996. – 512 с.
11. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник / В.С. Макарчук. – 5-те вид., доп. – К. : Атіка, 2006. – 616 с.
12. Мироненко О.М. Від «праведного автономізму» до виникнення ідеї конст. суду (межа ХІХ–ХХ століть) // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 6. – С. 38.
13. Олійник А.Ю. Теорія держави і права : навч. посібник / А.Ю. Олійник та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 126–127.
14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2008. – 656 с.
15. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник / Г.І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 400 с.
16. Юридична освіта в США: витоки та розвиток // Правова освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law-edu.dp.ua/yurydychna-osvita-v-ssha-vytoky-i-rozvytok.html>.
17. Юридическое образование в США // Корпоративный юрист [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clj.ru/useful/firsthand/50343.html>.
18. Юридична професія і юридична освіта в США // Правова освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law-edu.dp.ua/yurydychna-profesiya-i-yurydychna-osvita-v-ssha.html>.

ЗУБАРЕВА А. Є.,
аспірант кафедри міжнародного права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 341.161

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З КОМІТЕТОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ІЗ ПРАВ ЛЮДИНИ

В статті досліджується історичний розвиток та сучасний стан співпраці між Україною та Комітетом ООН із прав людини. Аналізується зародження цього співробітництва в період Української РСР, юридичний зміст доповідей Української РСР у цей період та висновки Комітету щодо них. Вивчаються останні доповіді України до Комітету ООН з прав людини та відображення в них реальних існуючих проблем у цій сфері.

Ключові слова: Комітет ООН з прав людини, права людини, міжнародно-правове співробітництво України.

В статье исследуется историческое развитие и современное состояние сотрудничества между Украиной и Комитетом ООН по правам человека. Анализируется зарождение этого сотрудничества в период Украинской ССР, юридическое содержание докладов Украинской ССР в этот период и выводы Комитета по ним. Изучаются последние доклады Украины в Комитет ООН по правам человека и отражение в них реальных существующих проблем в этой сфере.

Ключевые слова: Комитет ООН по правам человека, права человека, международно-правовое сотрудничество Украины.

